

Regiuns a l'ur sa dostan

La Savoia e l'Alsazia pateschan dal centralissem

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **La Frantscha è en crisa. Quai san ins atgnamain dapi matg 2005, cur che ses pievel ha ditg «na» ad in sboz da constituziun europeana ch'avess pussibilità progress economics ed instituziunals. En october han president Jacques Chirac e sia regenza ditg «na» a propostas da modernisar il preventiv da l'Unìun europeana (UE) sminuind las subvenziuns agraras, entant ch'il terz mund roga l'Occident da s'avrir dapli a products dal «Sid». Cun questa posiziun extrema è la Frantscha isolada en l'Europa. Quai vala era per la rivolta en ghettos d'aglomeraziuns nua ch'ina giuventetgna desperada viva senza vistas professiunalas.** Gist en quel mument ha la Lia da Savoia* (LS) festivà ses dieschavel anniversari. Igl è stà ina dieta d'infurmaziun davart la democrazia federala en la Svizra limitrofa e davart regiuns periferas en Frantscha, l'Italia e Spagna.

Il federalissem svizzer

L'emprim ha l'istoricher Thierry Mudry referì davart la Svizra. El ha fatg endament e declerà il giavisch da blers Savoiaards 1859–1860 da vegnir confederads pli gugent che subdits da l'imperatur Napoleón III (1808–1873), dal reminent burgais d'onur da Turgovia. La Svizra radicala da lezza giada attirava quels Savoiaards dal nord, gia colliads cun Genevra, che na levan ir a viver sut il clericalissem autoritar da Paris. La finala ha l'imperatur annectà tuttina l'entira Savoia, empermettend da respectar la neutralitad da la mesadad nord e stgaffind ina zona libra da dazi enturn Genevra. La republica ha dentant violà l'emprima empermisschun 1914, enviond giuvens Savoiaards dal nord a la frunt, e la segunda 1923,

abolind la zona libra da dazi. Il referent ha lura punctuà las ragischs alpinas da la democrazia svizra, numnadamain la solidaritad che resulta da las relaziuns naturalas en vischnancas muntagnardas. El ha fatg endament ch'il politolog basileis Adolf Gasser haja tractà manidlamain il cuntrast tranter «domini» («Herrschaft») ed «associaziun» («Genossenschaft»); quest davos sistem sa funda sin l'autodeterminaziun e sa mova da sut ensi, il domini perencunter da sur engiu. Mudry ha concludì schend: «L'Europa duai darentar ina gronda Svizra». Jean de Pignon (Saint-Cierges/VD), confundatur da la LS, ha cumpletà ils patratgs da Mudry referind da sias experientschas en la cumissiun da gestiun da sia vischnanca vadaisa che haja stuì negoziar cun Swisscom davart in'antenna.

Problems dal mintgadi

L'advocat savoiaard Denis Brunet ha demussà l'absurditad e las grevas consequenzas dal sistem fiscal franzos, cunzunt las taxas da successiun che sa drizzan tenor la valita da l'ierta sin la fiera ed obligheschan blers a vender il patrimoni da famiglia per las pajar. Jean-Pierre Rambicur, president communal da Margencel (Chablais savoiaard), ha declerà pertge ch'i vegnia adina pli grev d'administrar ina vischnanca tenor la lescha franzosa. Ordvart instructiv è stà il referat da supstant communal Jean Jacquier (Sciez/Chablais savoiaard) davart ils zagrenders. L'emprim ha'l declerà lur derivanza inda, lur migraziuns en l'Europa e lur discriminaziun e schizunt persecuziun durant ina gronda part dal 20avel tschientaner. Or renconusch'ins generalmain l'atgnadad dals zagrenders, empruvond da chattar schliaziuns da convivenza. La lescha franzosa prescrive a mintga vischnanca d'almain 5000 ol-

mas da manar in terren a disposiziun da las caravanas e lubescha da chastiar tgi che na respecta betg l'uorden relativ; dentant scumonda la Convenziun europeana dals dretgs umans da confiscar il vehichel. Ins n'ha anc betg schlià tuttafatg la dumonda da la scolaziun obligatoria per ils uffants. Ils terrens per vagants èn savens situads lunsch darent da las scolaz; tge valan insumma paucas emnas d'instrucziun qua e là? Ina scola ambulanta, pia in bus, ha sa cumprovada e duai anc vegnir sviluppada. Jacquier ha accentuà che la criminalitad na saja betg pli auta tranter ils vagants che la media locala e che laders indigens profitan savens da la preschientscha da caravanas per «lavorar», sperond ch'ins adossia ils zagrenders cun ils engols.

Slovens e Bascs

Represchentants d'autras cuminanzas han gratulà a la LS per ils diesch onns da vita. Quel da la partida slovena da Trieste e dal Friul da l'ost ha fatg endament l'entschatta fitg modesta da ses cumbat; oz è la aliada cun la gronda partida sora da la Val d'Aosta. Era dus commembers da la Partida naziunala basca han discuri: Ramuntxo Kamplong per ils Bascs da l'Aquitania e Mikel Zagorotia en num da la regenza parzialmain autonoma da l'Euzkadi (Spagna). Quist davos ha punctuà la gronda lavur da promoziun dal linguatg e da la bilinguitad ch'ins ha realisà dapi 1978. El ha però era fatg endament in rapport negativ dal Cussegl da l'Europa davart la situaziun dal basc en la Navarra dal nord; la regiun da Navarra è dominada d'ina partida politica ostila envers il basc.

Ils Franzos genuins

La Partida dal pievel alsazian era represchentada da quatter delegads. Ses ma-

nader, Jacques Kauffmann, ha fatg ina ferma impressiun al public; el ha lura surlaschà ses manuscrit en exclusivitat a La Quotidiana. L'emprim ha'l salidà cun in viscal «Guete Tag!». Lura ha'l declerà per franzos: «Ils Franzos han sa patru-nads da l'intschess da Frantscha atras tschientaners, savens grazia a guerras, intrigas u maridas; jau na di nagut da las anteriuras colonias (...). La stad passada en ina libreria hai sfeglià in cudesch davart l'emprima guerra mundiala. Cun gronda surpraisa hai legì: 'Las truppas franzosas, penetron 1918 en l'Alsazia, han badà ch'ils Alsazians na sajan betg Franzos genuins'. Quai na smirveglia atgnamain betg; ils Alsazians da lezza giada na discurrevan betg franzos, cun l'excepsiun d'ina pitschna minoritad, mabain in dialect aleman, ubain, sco la Lorena germanofona, in dialect francon; il tudestg da standard è il numnader communabel da tut lezs dialects germans (...). Ins sto renconuscher ch'il franzos n'era betg il linguatg matern dals Alsazians, mabain in import, gist sco ils tartuffels frittads [Ils Alsazians han pli gugent il crut asch, G. S.-C.] (...). A la fin da matg 2005 han ils Franzos genuins sa palesads; ils blers han vuschà 'na' sco centralists e naziunals, sajan els sanesters, dretgs u dretgs extremists. Lezs Franzos vulan sa zavar; vulan els vairamain l'Europa? I vulan dar lecziuns (...). I han fatg plaschair a Bush indeblind l'Europa. L'Alsazia, Bretagna e Savoia han ditg 'gea' e na fatg betg part da quels Franzos genuins (...). Quai na vulan gnanca voss vischins romands, schebain ch'i discurrevan era franzos; i han blier pli gugent lur federalissem (...) e na vulan betg adurar ils retgs da Frantscha e snegar lur agen passà (...). Nus en l'Alsazia avain nossa istorgia e noss linguatg.»

Quaida da concordia

David Frank, parsura da la grupp da giuventetgna, ha punctuà sia persvasiun ch'i saja realist da vulair ina Savoia libra. El enconuscha l'istorgia da ses pajais e lavura enturn sai per ch'auters giuvens l'enconuschian. Era Patrice Abeille, secretari general da la LS, ha fatg endament il passà en ses pled final per sclerir l'avegnir. Citond «Veritatis splendor», il titel che papa Gion Paul II (1920–2005) ha dà 1995 ad in'enciclica, ha l'oratur declerà: «Enconuscher nossa istorgia vul dir enconuscher noss dretgs». Il frontispizi da «Le Savoisien»*, gasetta da la LS, porta la devisa: «Esser Savoiaard oz è ina letga pli ch'in'ierta». La LS pratica ina strategia graduala, gist sco la Partida naziunala scozzaisa; questa ha conquistà 1999 l'autonomia parziala e mira ad ina Scozia independenta, sco avant 1707, ma aifer l'UE. Suentar ses 10avel congress ha la LS publictà ina decleraziun areguard la situaziun en ils ghettos da las aglomeraziuns franzosas: «La Frantscha sfundra en in concurs finanziar, social e moral. Ins na vesa nagina perspectiva da guariziun. La LS vul fundar puspè la Savoia sin sias valurs principalas, numnadamain l'amur da la lavur e la quaida da concordia. Ins po resguardar quai sco antic, ma i na dat nagina altra via. Nus appellain als Savoiaards da mintga derivanza e mintga persvasiun da volver il dies a la disditga franzosa e s'inspirar dals megliers exempels europeans per bajegiar ina societad che pussibiliteschia il bainesser e la pasch. La Frantscha è en paglia; ans unin per construir la Savoia libra!»

* **Adressa da la LS e da «e Savoisien»:**
2, avenue de la Mavéria – F-74940 Annecy-le-Vieux. Internet: <http://lesvoisien.free.fr>